

НИКОЛА ВЛАДИКИН МЕЖДУ МАРГИНАЛИЯТА И ЗАБРАВАТА

Деметриа Танева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

NIKOLA VLADIKIN BETWEEN MARGINALITY AND OBLIVION

Demetria Taneva
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

The article presents the life, the public activity and the works of Nikola Vladikin, a not well-known figure of the Bulgarian National Revival. A Bulgarian journalist, a writer and a historian, he was a witness to the April Uprising and the creation of the new Bulgarian state. Biographical facts about his life, publishing and writing career are included in the article. It also traces his part as the defendant in the first civil trial for overdue books in Bulgaria.

Vladikin's historical books are of special interest, with the main focus being on his book “History of the Belovo Rebellion of 1876” in which he describes what he has seen and experienced.

The article discusses an unpublished study about Vladikin's works on the unstudied topic of atheism. Also included is an analysis of a poem dedicated to his father, Mihail Radulov, which was published by Vladikin in the translation of the book *The Anarchic Process of the Russian Nihilist Prince Peter Krepotkin and Sons*.

Keywords: marginality, oblivion, Nikola Vladikin, biography, atheism

Никола Йонков, с фамилно име Владикин, е български журналист, книжовник и историк, свидетел на Априлското въстание и на нова България. Той е интересен и важен за историята автор, непопулярен, почти непознат за масовия читател и малко изследван. Не на последно място е и фактът, че той е родом от моя роден край, за който е направил твърде много. Разочаровашо е, че дори и регионално, личността му е почти непозната. Затова ще се опитам да изградя по-пълна представа за живота и творчеството на един забележителен българин, формиран от идеалите на Българското възраждане.

Никола Йонков Димитракиев-Владикин е роден на 16 април 1862 г. в с. Голямо Белово, община Белово, област Пазарджик.

Едва 9-годишен остава без баща и е възпитаван предимно от чичоците си Дончо Димитракиев (загинал през 1876 г. в Априлското въстание) и Евстатий Пелагонийски¹, който има значителен принос в просветно-националните борби през епохата на Възраждането. Евстатий оказва влияние върху малкия Никола преди всичко чрез изключително богатата си библиотека. Той развива и насърчава проявения интерес на Владикин към изучаване на чужди езици, а по-късно става причина Никола Йонков да промени фамилията си на Владикин.

Никола Владикин завършва само двукласното училище в Белово, което напуска след смъртта на баща си, за да поеме управлението на имотите като най-голям между братята². 14-годишен взема дейно участие в подготовката на Априлското въстание в родното си село (срв. Хрисчев/Hrishev 1996). Става свидетел на всички събития, като се започне от пребиваването на Тодор Каблешков, тържественото посрещане на Хвърковатата чета на Георги Бенковски в с. Голямо Белово, избухването и погрома на Априлското въстание, Освобождението и изграждането на нова България. Свидетел е и на строителството на Барон-Хиршовата железница, в което участват хиляди наемни работници и стотици чужденци (Пашев/Pashev 1993).

През целия си живот Никола Владикин се самообразова. Научава руски и френски език. Увлича се от идеите на руските революционери. През 1883 г. превежда и издава със собствени средства брошурата „Анархически процес на руския nihilist княз Петър Крапоткин“. Тук отпечатва и стихотворение, посветено на

¹ Митрополит Евстатий Пелагонийски е роден със светското име Георги, син на Димитраки Кольов Бузъв. В семейството са 7 деца – 4 момчета и 3 момичета. Получава началното си образование в родното си село Голямо Белово. 17-годишен става монах в Рилския манастир с духовно име Евстатий (ок. 1850 г.). На 20 септември 1872 г. е ръкоположен за митрополит на Битолската, Прилепската и Леринската кааза, известни под общото название Пелагонийска епархия. Нишавски и Одрински митрополит; Ректор на Самоковската духовна семинария; член на Учредителното събрание; преводач от немски; езиковед, историк. Умира през 1888 г.

² Срв. публикацията за Никола Владикин във в. *Литературен свят*, 4.12.2017, бр. 101. <<https://literaturesviat.com/?p=140664>>, 24 декември 2018.

свещеник Михаил Радулов от село Голямо Белово (Хрисчев/Hrischev 1981).

Работи като чиновник във Външно министерство около 3 – 4 години. От 21 юни 1894 г. до 15 декември 1894 г. е поддиректор на Народната библиотека (сега Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (Йорданов/Yordanov 1930: 319), но бива отстранен от този пост заради тогавашния закон за чиновниците, на които е забранено да бъдат директори и редактори на списания и вестници. По това време е бил и главен редактор на либералния вестник „Народен приятел“ (1894 – 1895). Мотивите за уволнението му са били по-скоро политически – като основание за отстраняването му депутатите изтъкват факта, че Владикин постоянно „виси“ в залата на Народното събрание, „списва вестници“ и поради тази причина няма работа в библиотеката и бива уволнен още същия ден на дебатите в парламента (15 декември 1894 г.) (Манафова/Manafova 1994: 194)³.

Голяма част от времето си Владикин прекарва в родното си село Голямо Белово между книгите, писането на статии и очерци за философи, просветители и икономисти (за сп. „Напред“).

От 1881 г. той се включва активно в политиката – това занимание го сблъсква с необходимостта от компромиси, които не желае да прави, и му спечелва доста врагове. За политическата му ориентация говорят две съчинения, първото от които е недовършено: „Републики от най-стари времена до днес“ и „Бялата Конституция, текст и коментари“.

Никола Йонков Владикин е автор с голямо и разнообразно творчество, събрано в 18 тома. Главен редактор е на втория български ежедневен вестник след Освобождението – „Драгоман“ (1886 г.)⁴, редактира и вестник „Народен приятел“ (1885), издава списанията „Дума“ (1890 – 1894), „Разум“ (1893 – 1896) и „Съкровище“ (1898 – 1899).

³ Р. Манафова се позовава на дневниците на VIII ОНС, I, р.с., 15 декември 1894, кн. 2.

⁴ Първият е вестник „Марица“ (25.VII.1878 г. – 6.IX.1885 г.). За сравнение познат за всички е първият български всекидневник на Павел Бобеков „Секидневний новинар“, който обаче започва да излиза 6 дни преди обявяването на Руско-турската война (6 април 1877 г.), т.е. преди Освобождението.

Списание „Дума“ излиза от месец май 1890 г. до месец юли 1894 г. Редактори са Никола Владикин, Никола Чипев, Иван Нонов и Филип Панайотов (срв. Петкова/Petkova 2010). Като мото на списанието на корицата винаги стои мисълта на английския философ Роджър Бейкън „Знанието е сила“. В него се отпечатват текстове, реалистични и остро критични, насочени към широките народни маси. Основни автори са Никола Йонков Владикин и Христо Максимов-Мирчо.

Никола Владикин твори в различни жанрове. Написва множество стихотворения, критически статии, рецензии, десетина повести и романи, превежда творби от чужди автори. През 1891 г. издава преведената от него книга „Физиология на любовта“ от П. Монтегаца⁵. Автор е на книгите: „Популярна история на небето и земята“ (1886); „История на Беловското въстание през 1876 г.“ (1887); „Злочестата девойка“ (трагедия в три действия, сп. „Дума“, 1890); историческата повест „Старини“ (1890) и историческия роман „Червената кула“ (1891) – публикувани анонимно в сп. „Дума“ (разкриват живота на българите в Северните Родопи през XVII в.); „Нерон и ласкателите му“; „Катул и Лезбия“; „Жубреза“ (повест, публикувана анонимно в сп. „Разум“, 1893); „Баба Христовица“; „Последно правосъдие“; „Съвременни герои“ – и трите новели са отпечатани с псевдонима Любомир през 1890 – 1891 г. в сп. „Дума“; „Исус според съвременните му светски историци“ (1897) – също с псевдонима Любомир; „Тунеядци“ – роман; „Столичните вампири“ – роман; „В зори“ (1893) – роман, печатан анонимно в сп. „Разум“; „Черните души“ – сатирична повест; „Викът на безсребърниците“ – новела; „Околоръст Алпите“ – пътни бележки от Европа; „Нашите планини и реки. Древнотракийска география“; „Евстатий Пелагонийски“ (1929).

Една част от подготвените за печат ръкописи на Владикин, между които и „Новият пролом“ (стихосбирка), „Ангел и роза“ (повест), „Приключенията на софийския философ“ (повест), „Картината на любовта“ (исторически роман) и „Юридически разбойници“ (по-

⁵ Вж. Електронно списание „Литературен свят“. Никола Владикин. // <<https://literaturlensviat.com/?p=140664>> (достъп: 24.12.2018).

вест), са изпепелени от пожар заедно с родната му къща през една нощ, когато той е бил в София при семейството си.

Особен интерес представляват неговите исторически трудове, плод на дългогодишните му издирвания по тракология: „Заченките на българската история“ и двете части на капиталното му съчинение „История на древните траки от новокаменния период до цар Борис“ и „Заченки и растеж на арийската цивилизация“ (I – 1911 г., II – 1912 г.). За тези ценни исторически трудове на Никола Владикин безспорно са допринесли и невърнатите от него на Народната библиотека книги, които стават причина за първото гражданско процесуално дело, заведено срещу нередовен читател в България, т.нар. „Случай Владикин“.

В зелена папка Дело № 2664, 1905 г. е затворена една читателска история. Историята на известния в началото на XX в. общественик Н. Й. Владикин, който поради изследователските си интереси в областта на историята заема книги от Народната библиотека, които не връща повече от година. Поради това срещу него е образувано съдебно производство с иск да бъдат заплатени невърнатите книги, оценени на 512 лв. Сумата е висока в сравнение със средната месечна заплата на чиновник от Министерство на народната просвета за онзи период, която е била 143,42 лв.

Запазената документация е за времето от 3 май 1902 г. до 4 ноември 1910 г. В архивите на НБКМ (Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“) са запазени 65 писма, свързани с водените дела срещу Владикин (срв. Муканова/Mukanova 2014). „Случаят Владикин“ оставя своята следа в историята на „четенето и наказанието“ (Муканова/Mukanova 2014) и в изследванията на автора върху периоди от българската история.

Н. Владикин проявява интерес не само към историята на България, но и към миналото на своя роден край. Изходна точка в проучванията му за ролята на неговото родно място в историята на Априлското въстание е народът през Възраждането.

Какво представлява за книжовника Българското възраждане, откриваме в съчинението му „История на Беловското въстание“: „Възраждането на България, което започва от появяването на Паисиевия царственик и многобройните и разнообразни въстания, станали в междината на времето от Паисий дори до Осво-

бождението ни, съставлява без секо съмнение, най-добрата страница на нашата история. Тая кървава страница, по своето богато с ползвателни примери съдържание, далеч и много далеч превъзхожда и златния век на Симеон“ (Владикин/Vladikin 1887: 3).

В тази книга Владикин представя това, което лично е видял и преживял в Белово заедно със своите съселаяни по време на Априлското въстание. Днес произведението е забравено, забравен е и подвигът на беловци. Това е отбелязал още през 1936 г. Никола Станев, който пише в книгата си „Дейност на Голямо Белово във въстанието през 1876 г. Живот и страдания на свещеник Михаил Ц. Радулов“: „Когато се издирваха и записваха народните въстания в Панагюрско и Татар Пазарджишко, отмина се без внимание участието на дейците от Беловския укрепен пункт [...]. Един от младите тогава беловци, Никола Владикин, изнесе на бял свят онова, което лично е видял, ала издирвачите отминаха и труда на Владикин с пренебрежение...“ (Станев/Stanev 1936). Всъщност става дума за лична вражда между Владикин и Димитър Страшимиров, който не признава избухването на въстанието в Белово и нарича посещението на Бенковски „театрално парадиране“; тези обобщения се повтарят и от Батаклиев. Така години наред участието на беловци във въстанието е омаловажавано.

Интересни и съществени за българската история са определени части от книгата на Владикин „История на Беловското въстание 1876“, свързани с видните възрожденци Каблешков, Бенковски, поп Михаил Радулов, като и с героизма на обикновените хора от Голямо Белово по време на въстанието.

В текста на това забравено историческо свидетелство за Априлското въстание в района на Белово ясно личи отражението на изминатия жизнен път и натрупан опит. Налице са разсъждения за ролята на интелигенцията, за духовното възраждане на народа – мисли, които безспорно не могат да занимават младеж на 14 години, какъвто е бил Владикин по време на въстанието. Когато разказва за случки и събития, авторът е точен, конкретен, с ясни спомени от събитията:

Пушки, патрони, патрондаши, чанти, шапки, цървули, чизми и различни други потребности постоянно се приготвяваха, но нощем и тайно (Владикин/Vladikin 1887: 27).

След вечеря ние двамата цела нощ лехме куршуми и правихме фишеци (патроне) за пушките. На заранта имяхме готови повече от 700, навързани на тестета, се по дванадесет (Владикин/Vladikin 1887: 29).

Този разказ дава представа за непосредствените действия по подготовката на въстанието, човешките, ежедневни измерения на практическата подготовка, наличието на оръжие и качествата му. На много малко места в повествованието Владикин си позволява да дава оценка, той е по-скоро хроникьор на събитията, но като премисля последствията, отбелязва и грешките, и наивността на съселаните си.

В тази книга е и едно от най-вълнуващите описания на обявяване на Априлското въстание в мемоарната литература, то е ценно и заради преживяванията на младия Владикин – пряк свидетел на събитията. За съжаление, е неизвестно, или малко познато на масовия читател. Именно детайлите от описанието на Беловското въстание, които съобщава Владикин, правят книгата му безценно свидетелство за героичното поведение на обикновените хора.

Една от непроучените теми в творчеството на Н. Владикин е атеизмът. Формиран с идеалите на Българското възраждане, той написва научно обосновани книги и статии, които оказват въздействие върху българската интелигенция през 80-те и 90-те години на XIX в. (Хрисчев/Hrischev 1981: 3).

През 1885 г., когато Владикин е едва 23-годишен, е издадена малко известната му днес книга „Популярна прагматическа история на небето и земята и страдащия човешки род“. Книгата „получава възторжена оценка и подкрепа на прогресивната общественост и печат“ (Хрисчев/Hrischev 1981: 3).

Интересно е и мнението, поместено във вестник „Напред“, от това време: „Развитието на природните науки бе, което зададе смъртен удар на секо мъчително (за народите) суеверство, иззе хлеба на ония хитреци, които са търгували с величието на природата... Ние препоръчваме на читателите тая книга...“ (Хрисчев/Hrischev 1981: 4)⁶.

⁶ Вестник „Напред“, г. I, бр. 9.

Книгата „Популярна прагматическа история на небето и земята и страдащия човешки род“ на Владикин съдържа 9 глави: 1. Епиграф; 2. Въведение; 3. Встъпление; 4. Слънцето и подчинените му планети; 5. Подчинените на Слънцето комети; 6. Законите на небесната механика; 7. Пространство, звезди, съзвездия (устройство на Вселената); 8. Движението на слънцата, съзвездията и небесата; 9. Заключение (Има ли Бог, има ли човеци, животни и растения на другите планети?), една малка разправа с набожниците).⁷

Атеизмът на Владикин се основава на естественонаучни теории, като едновременно с това той го свързва с конкретни житейски проблеми и личности. Ще обърна внимание на два случая, разгледани в непубликуваното изследване на Атанас Хрисчев (вж. Хрисчев/Hrischev 1981).

Първият случай е свързан с една забележителна статия на Владикин, оставена без внимание от съвременната журналистика и литературна критика. Това е „Българската марсилеза“, публикувана в редактираното от автора списание „Разум“⁸ през 1893 г. В петте глави на статията той прави обобщения, които са интересни не само за тогавашния, но и за днешния читател. Владикин разглежда появата на химните на различните страни в хронологическа последователност и като се базира на своето революционно-историческо верую, категорично отрича царския химн „Шуми Марица“, а за химн на българския народ предлага „Моята молитва“ на Христо Ботев, който е бил негов идол.

Показателна за атеистичните възгледи на Владикин е и критиката в разглежданата статия: „Става ясно, че религиозните убеждения стават по заблуждение на ума и с експлоататорска цел, каквото е папството, царизма и пр. [...] Науката обясни повечето от тия непроницаеми тайни [...] Народа захвана не само да не почита царете, но даже публично и велегласно ги коле и пъди:

⁷ Н. Й. Владикин е бил подготвил за печат и втора книга на „Популярна прагматическа история“. В 6-те глави подробно са били разгледани проблемите на астрономията и геологията от позициите на тогавашното материалистическо познание за света и развитие на частните науки. За съжаление, поради липса на средства книгата не е била издадена.

⁸ Сп. „Разум“ – литературно, научно, обществено месечно списание. Кн. 1 и 2. София, 1893, 52 – 78.

той не рачи „да търпи и да се моли“, а иска сам да е господар на съдбините си“ (Владикин/Vladikin 1893: 68).

Поставен е и въпросът за отделяне на държавата от църквата: „Пресметнете си, само у нас може да има такива капитални глупости – науката и конституцията признава народа за господар на страната, а държавата поддържа ученията на белобрадия бог, които учат народа да се бои от бога, да почита царя, да признава, че сека власт е отгоре, когато всъщност сека власт е от народа...“ (Пак там: 73).

Вторият пример, който дава Атанас Хрисчев в своето изследване, засяга личността на видния възрожденски деец, председател на Беловския революционен комитет по време на Априлското въстание – свещеник Михаил Радулов. Владикин разглежда оформянето на Михаил Радулов като революционер в контекста на Българското възраждане.

Чрез своя анализ на следващите етапи от живота на Михаил Радулов той изключва опита на някои „историци“ да подчертават, че Радулов е поп, защото под въздействието на този „поп“ се възпитават неговите внуци – братя Ламбреви и Демиреви – видни дейци на младежкото революционно движение.

Неслучайно Владикин при превода си на книгата „Анархически процес на руския нихилист княз Петър Крепоткин и С-ие“ слага в нея свое стихотворение, посветено на поп Михаил Радулов. Той се прекланя пред живота и делото на своя земляк, пред голямата му смелост и дързост по време на въстанието в родното му село.

Благоговейному отцу

П. МИХАЙЛУ РАДУЛОВУ,

Смел и непоколебим деец през време на въстанието в 1876 г.

в село Големо Бельово

С глобочайшим благоговением свой труд посвещае

Николай Йонков – Владикин

Некой си те явно хулят, че си се гордял,
Но тизе си с чисто сърце и в бунта си пял:
Че е време да въстанем с голи сабли в ръце

Да се бием за народа с мъжко вече сърце
Та да дарим на потомство смело свободата,
Че без нея не ни беше добре на сърцата;
Поп Мико ти люто казва, че не служиш богу,
Но тизе си с златна душа, заслужил си много!
Твойте думи се йош помнат в нашето въстание:
„Дързост братя“ ти изрече, „Не мислете, клание“!
Препореча носи надпис: „Свобода или смърт“.
„Дръзко вие се борете – „Тирани нек да мрат“!...
Тизе дедо поп Михайле Бенковски посрещна,
Пръв му тизе смело каза: „Да е добра среща“!
След това го ти приемна в твоя дом честито
И пред домът ти се исправи знамето развито!
Тук Бенковските войници гордо веч се спряха
„И не щеме ний богатство“... под байрак запяха!
„Ти“ гордей се смели деецу, имаш пълно право
И аз сърдечно ти поднасям народното „браво“!
Живей за гордост на съотечественниците си!

Твой съотечественик: Николай Йонков-Владикин

5 юли 1883 г., ст. София

Стихотворението на Н. Владикин може да служи и като литературна творба, и като исторически извор поради факта, че герои са реални исторически личности: поп Михаил Радулов, поп Мико, Георги Бенковски. Също така се дават и сведения за подготовката на Априлското въстание в с. Голямо Белово и посрещането на Бенковски и четниците му.

Заглавието, както е характерно за Българското възраждане, е дълго и описателно, обхващащо основната тема на творбата. Под заглавието има и посвещение, отново характерно за този период; показателно е също, че авторът споменава името си.

Кой е поп Михаил Радулов и защо Владикин решава да канонизира личността му чрез тези стихове? Михаил Цветанов Радулов е роден в Голямо Белово през 1831 г. Той е председател на Беловския революционен комитет, свещеник, учител, дарител и борец за просвета и независимост. По време на Априлското въс-

тание като председател на Беловския революционен комитет М. Радулов се изявява като строг и талантлив ръководител, който има важна роля при подготовката на защитата на Голямо Белово и превръщането му в укрепен въстанически пункт. След кървавия крах на въстанието се предава на турците, за да спаси Белово. Започват неговите мъчения в турските съдилища и зандани.

Жанрът на стихотворението може да бъде отнесен към революционната лирика, но по-скоро трябва да го причислим към даскалската поезия, която винаги се пише по конкретен повод (в случая поводът е исторически). В оригинал стихотворението не е разделено на строфи от автора, състои се от 41 стиха, от които условно можем да обособим три съдържателни части.

В първата въвеждаща част Владикин ни представя упреците срещу поп Михаил: „Некой си те явно хулят...“, които може и да са една от причините за написването на творбата. В стихотворението е изведен и мотивът за пеенето („Под байряк запяха“), популярен през Възраждането и използван от любимия автор на Владикин – Христо Ботев. Според поп Михаил за народа е „време да въстане“, което отново препраща към Ботев и мотива за въставането на роба. Още тук, в тази встъпителна част, откриваме и ключовата словесна формула на Българското възраждане – „да се бием за народа“.

Втората част отново следва модела на първото четиристишие от първата част, което се състои от противопоставяне на думите на хулителите и авторовата защита на лирическия герой. Поп Мико обвинява героя поп Михаил, че не служи Богу, на което Владикин противопоставя смелите и борбени слова на свещеника Михаил Радулов по време на въстанието.

Към реториката на Възраждането могат да се отнесат използваните в стихотворението изрази: „Свобода или смърт“, „И не щем ний богатство“ (този стих се пее от четниците на Бенковски). Можем да смятаме употребата им за исторически достоверна, защото в своите спомени Михаил Радулов пише: „Войводата и игумена пеят: „Не щем ни пари, ни богатство, искаме свобода, човешки правдини“ (Радулов/Radulov 1998: 44).

Кулминацията на стихотворението е финалната част – „народно браво“, което авторът отправя от името на колективния образ на българския народ. Тези стихове са пропити с гордост и любов.

В стихотворението преобладават реторичните възклицания, използвани са постоянни епитети („голи сабли“, „мъжко сърце“), напomniaщи за народното творчество. Откриваме също контрасти (образа на поп Мико и на поп Михаил) и метафори („златна душа“).

Основната тема на творбата е преклонението пред революционната дейност на поп Михаил Радулов и неговата нравствена подкрепа, изразени чрез възхвалата на автора и „народното браво“, противопоставени на хулителите. Друга тема е нравственият избор на свещеника: той не се задоволява само с упование на Бог, но и избира пътя на революцията. Темата за свободата, характерна за Българското възраждане, присъства и тук – „Свобода или смърт“ (призив, така познат ни и от Ботевото „На прощаване в 1868 г.“ – „Свобода и смърт юнашка...“). Важна тема е и краят на робското покорство: „че е време да въстанем ... да се бием за народа“.

Свещеник Михаил Радулов посвещава живота си на борбата за национално освобождение на България. Едно по-подробно проучване на неговата личност, на житейския му път – и като свещеник, и като учител, и като революционер ръководител, и като общественик и дарител, ще запълни празнина в културната памет за Българското възраждане.

В българската история има още много потънали в маргиналията имена и творби, незададени въпроси и неоткрити отговори. Българското възраждане предполага непрестанна „археология“ и детайлно вглеждане във фигури и сюжети. А дали това вглеждане („осветление“) може да размести каноничното знание за този период? Отговорът се крие пак там, в задълбоченото и обстойно изследване на Възраждането.

БИБЛИОГРАФИЯ

Архиви НКМ-БИА/Arhivi NKМ-BIA 1902 – 1910: Архиви НКМ-БИА. Ф. 35, оп. 1, 1902 – 1910. [Arhivi NKМ-BIA. F.35, op. 1, 1902 – 1910.]

Владикин/Vladikin 1885: Владикин, Н. *Популярна прагматическа история на небето и земята и страдация човешки род*. Средец: К. Т. Кушлев, 1885. [Vladikin, N. *Populyarna pragmaticheska istoriya na nebeto i zemyata i stradashitiya choveshki rod*. Sredets: K. T. Kushlev, 1885.]

- Владикин/Vladikin 1887:** Владикин, Н. *История на Беловското въстание*. София: Богдан Прошек, 1887. [Vladikin, N. *Istoriya na Belovskoto vastanie*. Sofia: Bogdan Proshek, 1887.]
- Владикин/Vladikin 1893:** Владикин, Н. Българската марсилеза. // *Разум*, 1893, кн. 1 – 2, 52 – 73. [Vladikin, N. *Balgarskata marsileza // Razum*, 1893, kn. 1 – 2, 52 – 73.]
- Владикин/Vladikin 1897:** Владикин, Н. *Исус според съвременните нему светски историци*. София: Якимов и Сие, 1897. [Vladikin, N. *Isus spored savremennite nemu svetski istoritsi*. Sofia: Yakimov i Sie, 1897.]
- Владикин/Vladikin 1901:** Владикин, Н. *Зачатките на българската история*. Татар Пазарджик, 1901. [Vladikin, N. *Zachatkite na balgarskata istoriya*. Tatar Pazardzhik, 1901.]
- Владикин/Vladikin 1907:** Владикин, Н. *Какво да правим? Уроци от миналото и сегашното*. София: Балкан, 1907. [Vladikin, N. *Kakvo da pravim? Urotsi ot minaloto i segashното*. Sofia: Balkan, 1907.]
- Владикин/Vladikin 1911:** Владикин, Н. *История на древните траки: От новокамения период до царя Бориса*. Пловдив: Труд, 1911. [Vladikin, N. *Istoriya na drevnite traki: Ot novokatenniya period do tsarya Borisa*. Plovdiv: Trud, 1911.]
- Владикин/Vladikin 1929:** Владикин, Н. *Евстатий Пелагонийски*. София: Духовна култура, 1929. [Vladikin, N. *Evstatiy Pelagoniyski*. Sofia: Duhovna kultura, 1929.]
- Данчов и др./Danchov i dr. 1936:** Данчов, Н., Данчов, И. *Българска енциклопедия: А-Ж*. София: Стоян Атанасов, 1936. [Danchov, N., Danchov, I. *Balgarska entsiklopediya: A-ZH*. Sofia: Stoyan Atanasov, 1936.]
- Йорданов/Yordanov 1930:** Йорданов, В. *История на Народната библиотека в София по случай 50-годишнината ѝ (1879 – 1929)*. София: Държавна печатница, 1930. [Yordanov, V. *Istoriya na Narodnata biblioteka v Sofia po sluchay 50-godishninata i (1879 – 1929)*. Sofia: Darzhavna pechatnitsa, 1930.]
- Манафова/Manafova 1994:** Манафова, Р. *Интелигенция с европейски измерения*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1994. [Manafova, R. *Inteligentsiya s evropeyski izmereniya*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 1994.]
- Муканова/Mukanova 2014:** Муканова, П. Четене и наказание: първият читателски процес в България. Случаят Владикин. // *LitteraetLingua*, 3.11.2014, № 3 (11). <<https://naum.slav.uni-sofia.bg/en/lilijournal/2014/11/3/mukanovap>>, 24 декември 2018. [Mukanova, P. *Chetene i nakazanie: parviyat chitatelski protses v Bulgaria*. Sluchayat Vladikin. // *LitteraetLingua*, 03 November, 2014, № 3 (11). <<https://naum.slav.uni-sofia.bg/en/lilijournal/2014/11/3/mukanovap>>, 24 December, 2018.]
- Никола Владикин 2017:** Никола Владикин // *Литературен свят*, 4.12.2017, бр. 101. <<https://literaturesviat.com/?p=140664>>, 24 декември 2018. [Nikola Vladikin // *Literaturen svyat*, 04 December, 2017, br. 101. <<https://literaturesviat.com/?p=140664>>, 24 December, 2018.]
- Пашев/Pashev 1993:** Пашев, Г. *120 години на желязния път Цариград – Белово. Сборник материали*. Белово, 1993. [Pashev, G. *120 godini na zhelezniya pat Tsarigrad – Belovo. Sbornik materiali*. Belovo, 1993.]

- Петкова/Petkova 2010:** Петкова, Т.-Д. Из списание „Дума“ (1890 – 1894). // *Blog.bg*, 15.04.2010. <<http://teomira.blog.bg/history/2010/04/15/iz-spisanie-quot-duma-quot.529188>>, 24 декември 2018. [Petkova, T.-D. Iz spisanie „Duma“ (1890 – 1894). // *Blog.bg*, 15 April, 2010. <<http://teomira.blog.bg/history/2010/04/15/iz-spisanie-quot-duma-quot.529188>>, 24 December, 2018.]
- Радулов/Radulov 1998:** Радулов, М. *Спомени*. Белово: Фондация „Белово“, 1998. [Radulov, M. *Spomeni*. Belovo: Fondatsiya „Belovo“, 1998.]
- Станев/Stanev 1936:** Станев, Н. *Дейност на Голямо Белово във въстанието през 1876 г. Живот и страдания на свещеник Михаил Ц. Радулов*. София: Ал. Стоичков, 1936. [Stanev, N. *Deynost na Golyamo Belovo vav vastanieto prez 1876 g. Zhivot i stradaniya na sveshtenik Mihail Radulov*. Sofia: Al. Stoichkov, 1936.]
- Хрисчев/Hrishev 1981:** Хрисчев, Ат. *Атеистичните възгледи на Никола Йонков Димитракиев-Владикин*. Архив на Исторически музей гр. Белово. Непубликуван ръкопис, 1981. [Hrishev, At. *Ateistichnite vazgledi na Nikola Yonkov Dimitrakiev-Vladikin*. Arhiv na Istoricheski muzey gr. Belovo. Nepublikuvan rakoпис, 1981.]
- Хрисчев/Hrishev 1996:** Хрисчев, Ат. *Участие на Белово и беловския край в Априлското въстание*. Белово, 1996. [Hrishev, At. *Uchastie na Belovo i belovskiya kray v Aprilskoto vastanie*. Belovo, 1996.]